

ID: 47

Development of Agricultural Credit Utilization in Türkiye

Ayşenur Güzel¹, Handan Akçaöz¹

Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Akdeniz University, Türkiye

Abstract

The agricultural sector, which is an indispensable sector all over the world; It is closely related to all segments of society with its economic, social and environmental dimensions. However, due to the unique characteristics of agricultural production, farmers face many negative factors, these factors can cause fluctuations in production and, as a natural consequence, fluctuations in prices. While the fluctuations in prices create uncertainties in the income of the farmers, they also frequently cause the enterprises to experience capital insufficiency, long-term planning and financing problems. The problems experienced in agricultural production make it necessary for the farmers to resort to non-operational resources. For this reason, agricultural loans are of great importance in terms of sustainable production of enterprises. Until the 2000s, almost all of the financing needs in the agricultural sector were met only by Ziraat Bank, after the 2001 crisis, private banks began to give weight to the loans for the agricultural sector. While the amount of agricultural loans among consumer loans was 2.44 billion TL in 2002, this amount increased to 255.95 billion TL in 2022. In this study, the development of agricultural credit usage in Turkey, agricultural credit usage by regions and credit applications are discussed. In this direction, agricultural credit policies from the past to the present have been reviewed, agricultural credit resources were examined and the place of agricultural credits in the system has been revealed.

Key Words: Credit, Ziraat Bank, Agriculture, Turkey

Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kredi Kullanımının Gelişimi

Özet

Tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğinde olan tarım sektörü; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Ancak tarımsal üretimin kendine has özelliklerinden dolayı üreticiler birçok olumsuz faktörle karşılaşmakta, bu faktörler üretimde dalgalanmalara ve bunun doğal bir sonucu olarak fiyatlarda dalgalanmalara neden olabilmektedir. Fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar üreticilerin gelirlerinde belirsizlikler yaratırken, işletmelerin sermaye yetersizliği, uzun vadeli planlama ve finansman sorunlarını da sıkça yaşamalarına neden olmaktadır. Tarımsal üretimde yaşanan sorunlar ise üreticilerin işletme dışı kaynaklara başvurmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle tarımsal krediler işletmelerin sürdürülebilir üretim yapabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. 2000’li yıllara kadar tarım sektöründe finansman ihtiyacı neredeyse sadece Ziraat Bankası tarafından karşılanırken, 2001 krizinden sonra özel bankalar da tarım sektörüne yönelik kredilere ağırlık vermeye başlamışlardır. 2002 yılında ihtiyaç kredileri içerisinde tarım kredilerinin miktarı 2,44 milyar TL iken bu miktar 2022 yılında 255,95 milyar TL olmuştur. Bu çalışmada; Türkiye’de tarımsal kredi kullanımının gelişimi, bölgelere göre tarımsal kredi kullanımı ve kredi uygulamaları ele alınmıştır. Bu doğrultuda geçmişten günümüze tarımsal kredi politikaları gözden geçirilmiş, tarımsal kredi kaynakları incelenmiş ve tarım kredilerinin sistem içindeki yeri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kredi, Ziraat Bankası, Tarım, Türkiye

Giriş

Tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğinde olan tarım sektörü; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Tarımsal üretim; risk ve belirsizliklerin yüksek olması, tarımsal ürünler arz ve talebinin esnek olmayışı, tarımsal piyasaların istikrarsız olması ve üretimin özelliği sebebiyle sermaye devir hızının yavaş olması gibi kendine has özelliklerinden dolayı diğer sektörlerle göre kârlılık bakımından bazı olumsuzluklara sahiptir. Tarım ürünlerinde talep esnekliklerinin düşük olması da üretimde dalgalanmalara ve bunun doğal bir sonucu olarak da fiyatlarda dalgalanmalara neden olabilmektedir. Fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar ise üreticilerin gelirlerinde belirsizlikler yaratmakta (Öztürk, 2013) ve işletmelerin sermaye yetersizliği, uzun vadeli planlama ve finansman sorunlarını sıkça yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sorunlar tarım işletmelerinde işletme dışı kaynaklara sıkça başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle tarımsal krediler işletmelerin sürdürülebilir üretim yapabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Başaran ve ark., 2016).

530

Tarımsal krediler; tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, bozulmadan saklanması ve pazarlanmasına, üretimi geliştirici bilgi ve teknolojiyen yararlanılmasına yönelik her türlü yatırım ve işletme harcamaları masraflarını karşılama konusunda öz sermayenin yeterli olmadığı durumlarda nakit sermayeyi tamamlamak için doğrudan üretimde kullanmak zorunda kaldıkları, ekonomik fayda ve etkisi kısa veya uzun süren yabancı kaynaklardır (*Adıgüzel, 2006*). Kısacası, tarım kredilerinin kullanılmasındaki temel amaç; kullanılan kredi ile yeterli miktarda girdi sağlanarak, üretim miktarını ve devamlılığını sağlamaktır. Ayrıca, Türkiye’de daha çok küçük aile işletmelerinin var olması, tarım sektöründe ürünün elde edilebilmesi için belirli bir sürenin geçmesi gerekliliği, yani gelir ile gider arasında zaman uyumunun olmaması tarımda kredi ihtiyacını artıran nedenlerdendir.

Bu çalışmada; Türkiye’de tarımsal kredi kullanımının gelişimi, bölgelere göre tarımsal kredi kullanımı ve kredi uygulamaları ele alınmıştır. Bu doğrultuda geçmişten günümüze tarımsal kredi politikaları gözden geçirilmiş, tarımsal kredi kaynakları incelenmiş ve tarım kredilerinin sistem içindeki yeri ortaya konulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini ikincil kaynaklardan elde edilen veriler oluşturmuştur. Bu kapsamda, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), BDK (Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu), TBB (Türkiye Bankalar Birliği) ve konuyla ilgili yapılmış benzer çalışmalardan (tez, makale vb.) yararlanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tarımda Kredi Kullanımının Amaçları

Kredi; belirli bir süre sonra ödemek vaadiyle, mal, hizmet, para cinsinden satın alma gücü sağlanması ya da var olan satın alma gücünün belli bir süre sonunda geri alınmak üzere başka bir kimse ya da kuruma devri işlemidir (*Parasız, 2007*). Tarımsal krediler de; üreticilerin mali güçlerini artırmak, işletme sermayesi temin etmek, işletmelerin etkin ve kârlı çalışmalarını sağlamak yanında, verimlilik yoluyla gelir artışlarını gerçekleştirmek amacıyla verilmektedir (*İnan, 2016; Semerci, 2021*).

Tarım sektörünün finansmana özellikle de finansman araçlarından kredi desteğine ihtiyaç duymasının nedenleri şunlardır (*Rad ve Aydoğdu, 2019*):

- Tarımsal üretimin doğa koşullarına bağlı olması; üretimde büyük ölçüde dalgalanmalara neden olmakta, sosyo-ekonomik, teknolojik ve yönetsel sorunlar yaratmaktadır (*Milojević ve Ćurčić, 2017*). Bu nedenle üretimin doğasına uygun olarak paraya, ihtiyaç duyulan zaman ve miktarda erişilmesi gerekmektedir.
- Tarımsal üretimdeki dalgalanmaya bağlı olarak, tarımsal gelir de dalgalanmaktadır.
- Tarımsal işletmelerin zayıf sermaye yapısına sahip olması, başlangıç sermayesinin yüksek olması ve ürün hasadının belirli dönemlerde gerçekleşmesi sebebiyle yatırım devir hızının yavaş bir yapıda olması finansman ihtiyacı doğurmaktadır (*Kazançı, 2010*).
- Tarımsal üretimden sağlanan düşük kârlılık (*Pejanović ve Radović, 2013*) ve düşük verimlilik (*Milojević ve Ćurčić, 2017*) üreticinin kendi finansal kaynaklarını ve birikimlerini oluşturmasını engellemektedir.
- Tarımda yeterli üretim her zaman yapılamadığı için kısa dönemde ürün arzının fiyat esnekliği düşüktür.
- Tarımsal girdi fiyatları, ürün fiyatlarına göre daha hızlı artmaktadır.
- Tarımsal işletmelerin küçük ve organizasyon yapılarının gelişmemiş olması işletmelerin gelişmesi ve büyümesine engel teşkil etmektedir.
- Pazarlama ve teknoloji maliyetlerinin sürekli değişken bir yapıda olması tarımsal işletmelerin bu yöntemleri takip ve tedarik etmesini zorlaştırmaktadır (*Kazançı, 2010*).
- Miras paylaşımı ve bölünmeler, tarımsal işletmelerin büyümeleri ve sürekliliğe sahip olmalarının önünde büyük bir engel konumundadır. Tarımsal işletmelerin büyümemeleri kredi ihtiyacını ve finansman sorunlarını da beraberinde getirmektedir (*Kazançı, 2010*).

Tarım politikalarının en önemli bölümünü oluşturan kredi, tarım sektörünün gelişmesinde temel faktörlerden birini oluşturmaktadır. Kâr marjının düşük ve belli dönemde girdi kullanımının gerekli olduğu dikkate alındığında; tarımsal kredinin faiz oranının düşük olması, zamanında ve yeterli miktarda kolaylıkla kullanılması gibi özelliklerinin bulunmasının üreticiler için büyük önemi vardır. Genellikle tarımsal işletmelerin sermaye eksikliklerinin değerlendirilmesini sağlayan kredilerin kullanımı, üreticinin ödeme gücü ile alacağı kararlara bağlı olarak değişmektedir.

Çiftçiyi bir işletme sahibi yapmak ya da mevcut işletmesini genişletmek amacıyla kredi kullanılmaktadır. Çiftçi, aldığı krediyle daha geniş ölçekli çalışarak, mevcut üretim dallarını genişleterek ya da yeni üretim dallarına yer vererek gelirini artırabilmektedir. İşletmede arazi ıslahı, bakım yaparak, hayvancılık koşullarını düzelterek ve ırk ıslahına giderek verimin ve işletmenin gelirinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. Çiftçi, aldığı

kredilerle alet-makine, kaliteli tohum ve damızlık satın almak, gübrelemeye ve ilaçlamaya önem vermek ve teknoloji kullanımını artıran diğer unsurlara yer vermek suretiyle gelirini artırmaktadır. Çiftçi, işletme masrafları ve ailesinin tüketim harcamaları için gerekli nakit ihtiyacını aldığı kredi ile karşılarsa, ürününü bekleterek daha uygun fiyatlarla satabilmekte ve böylece geliri artmaktadır. Ayrıca tarımsal krediler çiftçiler tarafından işletmenin teknik donatımının geliştirilmesi ile yapı ve tesisler için de kullanılmaktadır (*Özçelik ve ark., 2005; Taşkıran, 2011*).

Çiftçilerin tarımsal kredi kullanma amaçları başlıca şu şekilde sıralanabilmektedir (*Bülbul, 2006; Yola 2019*):

- Tarımsal işletmelerde sabit ile işletme sermayesi noksanını tamamlamak ve ihtiyaçları gidermek,
- Tarımsal üretimi miktar ve kalite bazında attırmak,
- Tarımsal işletmenin kullanacağı yapıları ve tesisleri temin etmek, tarımsal işletmenin mevcut kapasitesini arttırmak,
- İşletmelerin tarımsal arazi sahipliğini arttırmak,
- Tarımsal üretimin yanı sıra tarımsal sanayi kollarına ilişkin girişimlerin sayısını ve başarısını arttırmak.

Tarımsal Kredi Kaynakları

Tarımsal faaliyette bulunan işletmeler ihtiyaçları olan kredileri çeşitli kaynaklardan temin edebilirler. Tarım işletmelerinin kredi kaynakları; teşkilatlanmış ve teşkilatlanmamış kredi kaynaklarıdır. Teşkilatlanmış kredi kaynakları tarımsal faaliyette bulunan işletmelerin kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla kanun ve yönetmeliklerle kurulmuş, kredi işlemini belirli esaslara göre yürüten kamu ve özel kuruluşlar olup, faiz oranlarını istedikleri gibi değiştiremezler. Faiz oranlarının tespitinde belirli kanun ve yönetmelikleri uygularlar. Tarımsal işletmeleri belirli bir esasa göre finanse eden bu kuruluşlar; Kamu Kredi Kuruluşları, Tarım Kredi Kooperatifleri, Özel Kredi Kuruluşları, Merkez Bankaları şeklinde gruplandırılabilir (*Çetin, 2020; Civan, 2021*).

Ülkemizde aracı, tüccar, esnaf, akraba, arkadaş, tefeci gibi şahıslar teşkilatlanmamış kredi kaynaklarını oluşturmaktadır. Teşkilatlanmamış kredi kaynakları iki gruba ayrılacak olursa; ilki, karşılıklı güven esasına dayanan faiz ödemesi ve yazılı sözleşme esasına dayalı olmadan komşu, akraba ve arkadaş gibi tanıdık çevreden borç almak üzere sağlanan kaynaklardır. İkincisi ise; borç vermeyi meslek haline getirmiş olan tüccar, esnaf, aracı gibi kişilerden kredi sağlama yöntemidir (*Civan, 2021; Güzel, 2023*).

Tarımsal Kredilerin Sınıflandırılması

Tarımsal krediler vadelerine göre *kısa, orta ve uzun vadeli*, kullanım amacına göre *işletme ve yatırım kredileri*, yapısal özelliklerine göre *nakdi ve gayri nakdi krediler*, teminatları açısından da *teminatl ve teminatsız krediler* şeklinde sınıflandırılmaktadır. İşletme kredileri; her türlü işletme gereksinimlerini karşılamak yani tohum, fide, gübre, zirai ilaç, yem, aşı, yavru balık, işçilik, akaryakıt, toprak işleme, hasat, harman, pazarlama, elektrik, su, bakım-onarım, sigorta gibi giderleri finanse etmek amacıyla kullanılan bu kredilerin vadesi 12 ay iken son düzenlemelerle 24 aya kadar çıkartılmıştır. Yatırım kredileri; işletmenin sabit değerlerinin alımı veya yapımı için kullanılan kredilerdir. Örneğin sera, ahır, depo, bina, meyvelik, makine vb. yatırımlarda kullanılır. Son düzenleme ile yatırım kredilerinin vadesi de 5 yıldan 7 yıla çıkartılmıştır. Nakdi krediler, faiz veya faiz ve komisyon karşılığında belli bir vadeye bağlı olarak ödünç para verilmesi şeklinde nakit olarak kullanılırken gayri nakdi krediler plasman özelliği taşımayan girdi temini, hibe ödemeleri vb. bankadan nakit çıkışı olmayan işlemlerdir (*Ünlüer, 2014*).

Tarımda üreticiler tarımsal krediyi üretim ve yatırım amacıyla kullanılmaktadırlar. Üretim kredileri; tarımsal işletmeye gelir getirici faaliyetleri desteklemek amacıyla kullanılan kredilerdir. Yatırım kredileri ise işletmelerin donanımını iyileştirmek, yapı ve tesis edinmek, araziye sahip olmak ve makine teçhizat sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Tarımda üretim tekniği gelişmiş, ulaşım yolları makineleşmiş ve teçhizatı modern olan ülkelerde tarımsal krediler üretimin artması amacıyla kullanılmaktadır. Bunun yanında bu ülkelerde kullanılan tarımsal yatırım kredileri de amacına uygun şekilde uzun vadeli tarımsal yatırımların finansmanı için kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde ise tarım sektörüne kullanılan krediler üretim artış amacından ziyade tüketim amacıyla kullanılabilir. Bu tarz ülkelerde ise tarım kredi miktarının yetersiz ve kısa vadeli olması, çiftçilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmamaları ve kontrolün eksik olması sebebiyle tarımsal krediler istenilen etkinliği sağlayamamaktadır (*Karacan, 1991; Yola, 2019*).

Türkiye’de Tarımsal Kredilerin Gelişimi ve Kredi Politikaları

Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ölçekli ve aile işletmesi olduğu için tasarruf yapılmasının sınırlı olması nedeniyle verim düşük olmaktadır. Bu yüzden, yeterli miktarda tarımsal girdi kullanılabilmesi ve üreticinin finans ihtiyacının giderilmesinde tarımsal kredilerin önemi artmaktadır.

Osmanlı döneminde Niş valisi Mithat Paşa tarafından, Almanya’daki Raiffisen ilkelerinden etkilenebilmesi sonucu, 1863 yılında -aynı zamanda ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin temeli olarak gösterilen- Memleket Sadıkları kurularak faaliyetlerine başlamıştır. 1867 yılında “Memleket Sandıkları Nizamnamesi”nin devreye

alınması ile ülkemizde ilk tarımsal amaçlı kooperatif olan Memleket Sandıkları ülke geneline yayılmıştır (Mülayim, 2003). Ancak izleyen yıllarda sandıkların işleyişinde meydana gelen bozulmalar, Memleket Sandıkları'nın etkinliklerini azaltmıştır. Sandıkları merkezi yönetime bağlayarak olumsuzlukları giderebileceği düşüncesinde olan hükümet, 1883 yılında, "Menafî Sandıkları"nı oluşturmuştur. Bu yapılanma, sandıkların önünü açmak için önemli bir girişim olmakla birlikte, yeni çağdaş bir yapılanmaya olan ihtiyaç her geçen gün artmıştır. Böylelikle 15 Ağustos 1888'de Menafî Sandıkları'nın yerine modern finans işlevlerinin üstlenilmesi amacıyla Ziraat Bankası resmen kurulmuş, Menafî Sandıkları'nın şubeleri banka şubesine dönüştürülerek faaliyetlerine resmen başlamıştır (Anonim1, 2008; Yılmaz, 2008). Türkiye'de uzun yıllar boyunca tarımsal üreticinin kredi ihtiyacını sadece Ziraat Bankası karşılamıştır. Daha sonraki yıllarda (1925), Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Bankası'na teminat gösteremeyen, küçük tarımsal üreticinin kredi ve ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir görev üstlenmiştir (İnan, 2008). Türkiye'de ülke ekonomisinin gelişmesi amacıyla hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, tarım sektörünün gelişimine yönelik, tarımsal üretim ve tarımsal kredilerle ilgili kararlar alınmıştır.

- **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967);**

1963-1967 yıllarında hazırlanan planda tarım sektörünün geliştirilmesi, sanayileşme yoluyla kalkınmanın bir aracı olarak kabul edilmiş ve tarıma önem verilmiştir. Belirlenen tarımsal hedeflere ulaşabilmek ve verimliliği yükseltecek girdilerin daha çok kullanılmasını sağlamak için tarım kredisinden yararlanılması, kredilerin yerinde kullanılmasının kontrolüne başlanacağı, özellikle gübre, iyi tohum gibi girdilerin aynı olarak verilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir. İşletme kredilerinin işletmecinin ihtiyaç duyduğu mevsimde verileceği ve ürünün artış zamanında geri ödeneceği, kredilerin verimliliğini artıracak şekilde teminat probleminin giderileceği, kredi verilecek konuların, kredi ihtiyacının, kredi verilecek alanların tespiti ve kredilerin kontrolü gibi konularda Ziraat Bankası'nın Tarım Bakanlığı ile işbirliği yapacağı, çiftçiye tarım kredisi vermek üzere kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri, tarımsal tasarrufun yine tarım sahasına aktarılması konusunda yetkili kılınacağı ele alınmıştır (DPT, 1963).

- **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972);**

Tarım kredilerinin miktarı, dağıtım şartları ve düzeninin üretimin artırılmasına ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesine uydurulması amaçlanmıştır. Bu amaçla darboğaz toprak baremi ve teminatın kısıtlayıcı olmasının önlenmesi, kredilerin modern girdilere yöneltilmesi, kredilerle kooperatiflerin gelişmesinin desteklenmesi, üreticiye sermaye yetersizliğinden gelir kaybına uğratmayacak kredi kolaylıkları sağlanması hedeflenmiştir (DPT, 1967).

Planda ekonomik kalkınmanın sürükleyici sektörü olarak sanayileşme öngörülmüş ve tarımın ikinci sırada önemli bir sektör olduğu vurgulanmıştır. Tarımsal kredilerin kullanımında, nakdi yerine aynı kredi uygulamasının daha da yaygınlaştırılması benimsenmiştir. Kredi uygulamalarında et, yağlı tohum ve hububat gibi iç talebi tam olarak karşılanamayan ürünlerle, ihracatında önemli artışlar beklenen ürünlerin öncelikli olması, kredilerin bölgesel dağılımının buna göre ayarlanması amaçlanmıştır (DPT, 1967).

Geliştirilecek yeni bir sistem içinde belirli büyüklük altındaki çiftçilere, kredilerin kooperatifler aracılığı ile verilmesi ve tarımsal kredilerdeki düşük faiz hadlerinin bu çiftçilere verilecek kredilere uygulanması hedeflenmiştir (DPT, 1967).

- **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977);**

Çiftçilerin yatırımlarının ve girdilerinin finansmanında tarım kredileri uygulamasının, üretim hedeflerine uygun programlar çerçevesinde hazırlanması, belirli projelere bağlanarak yürütülmesi, küçük çiftçilere kredinin, geliştirilecek kredi kooperatifleri eliyle aynı olarak verilmesinin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır (DPT, 1972).

Tarım kredileri kesiminde önceliği olan konu, ihracata dönük tarım ve hayvancılık projelerinin teşvikidir. Bu nedenle kredi kullanımında hayvancılık, yem üretimi, yağlı tohum üretimi, balıkçılık, ihracatı hızla artan ürünler ve teknolojiyi iyileştirecek girdilere öncelik verilmiştir (DPT, 1972).

Tarım ürünleri fiyat destekleme politikası ile ilgili kredilendirmenin de bir bütün olarak ele alınması ve bu konudaki sorunların çözümü için bir sistem geliştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1972).

- **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983);**

Tarımsal kredilendirmenin tarımın modernleşmesine gerçek anlamda katkı sağlayıcı bir yapı ve işleyiş düzenine kavuşturulacağı, aynı kredi, kontrollü kredi, belirli proje uygulamalarına yönelik krediler gibi yollarla kredilerin üretime etkisinin artırılacağı ve bu etki sürekli olarak değerlendirileceği, kredilerin, başlıca ürünler gözetilerek, önceliklere göre dağıtımının her yıl programlarda belirleneceği, dışsatımında önemli artışlar beklenen ürünler ile iç talebi karşılanamayan ürünlere öncelik verileceği konuları ele alınmıştır. Tarım ürünlerinin taban fiyatındaki artışların düşük tutulacağı, destekleme alım miktarlarının azaltılacağı, ödemelerin belli dönemlerde yapılacağı kararlaştırılmıştır (DPT, 1979).

- **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989);**

Tarım kredilerinin, başlıca ürünlerin durumu dikkate alınarak önceliklere göre dağılımının her yıl programlarla belirlenmesi, aynı kredilerin, kontrollü kredilerin ve belirli proje uygulamalarına yönelik kredilerin miktarının artırılması planlanmıştır (DPT, 1984).

Tarım kredilerinin üretim takvimine uygun olarak verilmesi, Tarım kredileri içinde orta ve uzun vadeli yatırım kredilerine gerekli ağırlığın sağlanması, teminat sisteminin makul esaslara bağlanması ve kolaylaştırılması, tarım ürünlerinin değerlendirilmesi için kredi ve pazarlama desteğinin artırılması hedeflenmiştir (DPT, 1984).

Ziraat Bankası'nın kontrollü ziraî krediler ve tarıma dayalı sanayi teşebbüsleri için yeterli kaynak ayırması, tohumluk, fidan, fide ve bağ çubuğu temini ile meyve ve bağ tesislerinin teşvikinde tarıma dayalı sanayilerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak, tarımsal işletme kredileri ile desteklenmesi planlanmıştır (DPT, 1984). Üreticilere girdi ve kredi sağlanması ile tarımsal ürünlerin işlenmesi, pazarlanması gibi konulara yönelik kooperatifçiliğin desteklenmesi de hedefler arasında yer almıştır (DPT, 1984).

- **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994);**

Tarım reformu uygulamaları, teknolojik gelişmeyi ve verimliliği artırmayı esas alan, çiftçi gelirlerinin yükseltilmesini amaçlayan bir yapı içinde sürdürüleceğinin ve talebi yurt içinden karşılanamayan ürünler ve ihraç potansiyeli yüksek ürünlerin üretimin artırılması yönündeki kredi taleplerine öncelik verilmesinin sağlanacağı ilkeler arasına alınmıştır. Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları, ürün maliyetleri, yurt dışı fiyatlar ve ekonominin genel dengesi dikkate alınarak, tarımsal üreticinin gelirinde istikrarı sağlayacak ve tarımsal üretimi yönlendirecek şekilde tespit edilmesine dair düzenlemeler yapılacaktır (DPT, 1989).

Tarımsal üretimin artırılmasında ve teşvikinde fiyat politikası yanında, ucuz ve yeterli girdi, kredi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişme imkânlarının artırılması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da ağırlık verilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1989).

Küçük ve orta gelir grubuna giren çiftçilerin modern girdi temin, tedarik ve kullanımı ile tarımsal ürünleri pazarlamaları kooperatifçilikle desteklenmesi, iç talebi karşılanamayan ürünler ile ihraç ürünleri üretiminin artırılması yönündeki kredi taleplerine öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Ziraat Bankası'nın, kontrollü zirai krediler, tarımsal sanayi ve tarıma dayalı sanayi teşebbüsleri için yeterli kaynak ayırmaya devam etmesi amaçlar arasında yer almıştır (DPT, 1989).

- **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000);**

Kırsal altyapının oluşturulması ve arazi toplulaştırma hizmetlerinin Toprak Yasası içinde yer alması, tütün, şeker pancarı ve tahıllarda destekleme alımları ve kredi sübvansiyonlarının zamanla kaldırılması hedeflenmiştir (DPT, 1995).

1997 yılında Dünya Bankası heyetinin raporuna göre; tarımsal kredilerin sübvansiyonu yoluyla yapılan tarımsal desteğin kaldırılması önerilmiştir. Bu gelişmelerin arka planında, tarımsal kredi desteklemelerinin ekonomide yaşanan sorunların kaynakları arasında bulunduğu düşüncesi yatmaktadır (Özkaya ve ark., 2001).

- **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005);**

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında, yatırımı süren ve yatırım programında ihalesiz olarak yer alan sulama projelerinin; genel kamu yatırım dengeleriyle uyumlu bir şekilde uluslararası kredi temini ile hızlandırılarak, kısa dönemde tarımsal üretime katkı sağlaması, sulama yatırımlarının, özellikle kredi temini ile yürütülecek olanların, gerektirdiği toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerini gerçekleştiren kuruluşlar arasındaki koordinasyon etkinleştirilmesi ve gerekli kaynak akışının temin edilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2000).

Orman köylülerinin yerinde kalkındırılması amacıyla, aynı kredi uygulamasının yaygınlaştırılarak üretkenliklerinin artırılması ve refah seviyelerinin yükseltilmesi planlanmıştır (DPT, 2000).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla birlikte, 2001 yılı itibarıyla fiyat desteği yerine uygulanmakta olan Doğrudan Gelir Desteği ödemeleri ile üretici gelirlerinde belirli bir istikrar sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2000).

2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu ile üreticiler için, üretim planlaması yapabilmelerini sağlayacak öngörülebilir ve istikrarlı bir ortam oluşturulması amaçlanmıştır (DPT, 2000).

- **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013);**

2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'yla belirlenen, tarımsal kredi sübvansiyonları ile destekleme ödemelerinin üreticilere çeşitli kanallardan ulaştırılması sağlanarak tarım sektörüne yönelik finansal hizmetlerin çeşitlendirileceği vurgulanmıştır (DPT, 2006).

• **Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018);**

Tarımsal desteklerin, tarım havzaları ve parselleri bazında, sosyal amaçlı ve üretim odaklı olarak düzenlenmesi, desteklerde çevre ile bitki, hayvan ve insan sağlığının dikkate alınması, tarımsal desteklerin etkinliğinin izlenerek değerlendirilmesi düşünülmüştür. Tarım ve gıda işletmelerinin güvenilir üretim için hijyen mevzuatına uyum sürecinin, modernizasyon yatırımlarıyla hızlandırılması ve söz konusu işletmelerin finansman ihtiyacına yönelik kaynak ve mekanizmaların çeşitlendirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2013).

• **On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023);**

Örtü altı yetiştiriciliğine yönelik modern seraların kurulmasının yanında mevcut seraların modernize edilmesi, büyütülmesi, paketleme tesisleri ve depo yapımı için yatırım ve işletme finansman desteği sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 2019).

Türkiye’de Tarımsal Kredi Kullanımı

Türkiye’de tarımsal üretimin devamlılığı bağlamında işletmelerin kredi taleplerinin karşılanması için dönem dönem farklı politikalar uygulanmaktadır. Türkiye’de tarımsal kredi ihtiyacını; T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve 1980 yılından itibaren özel bankalar da tarımsal üreticinin ihtiyaçları doğrultusunda karşılamaya başlamıştır. Özellikle 2000’li yıllarla beraber, özel bankaların, kredi destekleri artmıştır. Bu artış günümüzde de, kredi çeşitliliği ve banka sayısında da artarak devam etmektedir.

Günümüzde Ziraat Bankası, Vakıfbank, Garanti BBVA, İş Bankası, Akbank, Anadolubank, Denizbank, Şekerbank, Yapı Kredi Bankası, QNB Finansbank, Türkiye Ekonomi Bankası, Kuveyt Türk, Fibabanka olmak üzere 13 banka tarımsal kredi ürünleri ile tarım bankacılığı hizmeti vermektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Tarıma Kredi Veren Bankalar ve Verdikleri Kredi Türleri

İşletme Kredileri	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10	B11	B12	B13
Arıcılık Kredisi	❖			❖		❖		❖		❖		❖	
Bitkisel Üretim Kredileri	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖
ELÜS Karşılığı Kredi	❖	❖		❖		❖	❖	❖			❖	❖	
Hasat ve Pazarlama Kredileri	❖						❖				❖		
Hayvancılık Kredisi	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖
IPARD Programı Kapsamındaki Krediler	❖	❖	❖				❖	❖	❖				
Arazi Alım Kredileri	❖	❖		❖	❖	❖		❖	❖	❖		❖	
Lisanslı Depoculuk Yatırımları	❖		❖										
Mekanizasyon Kredileri	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	❖	
Organik ve İyi Tarım Kredisi			❖	❖						❖	❖		
Seracılık Kredisi	❖	❖	❖	❖	❖			❖	❖	❖			
Sözleşmeli Üretim Kredileri	❖	❖		❖		❖		❖	❖	❖	❖		
Su Ürünleri Kredisi	❖									❖			
Modern Sulama Kredileri	❖				❖		❖	❖	❖	❖	❖		❖
TMO Makbuz Senedi Karşılığı Krediler	❖	❖	❖	❖				❖	❖				
Çiftçi Destek Kredisi	❖		❖							❖	❖		
KOBİ Kredisi	❖	❖						❖					

B1: Ziraat Bankası; B2: Vakıfbank; B3: Garanti BBVA; B4: İş Bankası; B5: Akbank; B6: Anadolubank; B7: Denizbank; B8: Şekerbank; B9: Yapı Kredi Bankası; B10: QNB Finansbank; B11: Türkiye Ekonomi Bankası; B12: Kuveyt Türk; B13: Fibabanka

Türkiye’de kullanılan tarımsal kredi miktarı 2002-2022 yılları arasında sürekli artış göstererek 2,4 milyar TL’den yaklaşık 256 milyar TL’ye ulaşmıştır. Kullanılan tarımsal kredi miktarları artış gösterse de; toplam kredi miktarındaki payı değişmekle birlikte 2022 yılında %3,53 olmuştur. İhtiyaç kredileri içerisinde tarımsal kredilerin payı ise son yirmi yılda %43 ile %58 oranlarında seyretmiştir (Çizelge 2).

Türkiye’de tarım sektöründe kullanılan gayri nakdi kredilerde 2004 yılından 2022 yılına kadar dalgalanmalı bir artış gerçekleşmiştir. Nakdi krediler ise sürekli olarak artmıştır. 2004 yılında kullanılan kısa vadeli krediler ile orta ve uzun vadeli kredilerin oranı neredeyse birbirine yakın seyrederken 2022 yılına gelindiğinde ise tarımsal kredi kullanımında tercih değişmiş, kısa vadeli kredi kullanım oranı %38,29 olurken, orta ve uzun vadeli kredilerin kullanım oranı %60,91’e yükselmiştir. Takipteki kredilerin oranı ise yıllar içerisinde azalmış, %0,80’e düşmüştür (Çizelge 3).

Çizelge 2. Türkiye’de Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

Yıl	Tarımsal Krediler (TL)	Toplam Krediler (TL)	Toplam Krediler İçinde Tarımın Payı (%)
2002	2.440	52.631	4,64
2007	7.481	278.998	2,68
2012	24.868	764.197	3,25
2017	68.239	2.059.741	3,31
2018	77.824	2.367.433	3,29
2019	97.849	2.599.623	3,76
2020	101.658	3.449.952	2,95
2021	135.715	4.717.903	2,88
2022	255.952	7.246.558	3,53

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 3. Türkiye’de Bankalarca Tarım Sektöründe Kullandırılan Krediler (Bin TL)

Yıllar	KVNK		OUVNK		TK		TNK		GNK	Toplam Krediler		
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%		TL	%	GNKP
2004	2.427.377	47,56	2.467.623	48,34	209.228	4,10	5.104.228	100,00	341.260	5.445.488	93,73	6,27
2005	3.688.646	53,00	3.121.448	44,85	149.263	2,14	6.959.357	100,00	451.486	7.410.843	93,91	6,09
2006	4.907.328	62,82	2.574.141	32,95	329.683	4,22	7.811.152	100,00	1.001.973	8.813.125	88,63	11,37
2007	5.913.172	60,14	3.643.567	37,06	275.479	2,80	9.832.218	100,00	633.543	10.465.761	93,95	6,05
2008	7.330.797	57,05	5.107.117	39,74	411.835	3,21	12.849.749	100,00	876.644	13.726.393	93,61	6,39
2009	9.481.634	62,19	4.891.712	32,08	873.122	5,73	15.246.468	100,00	1.035.673	16.282.141	93,64	6,36
2010	12.271.085	54,42	9.334.927	41,40	943.522	4,18	22.549.534	100,00	1.259.104	23.808.638	94,71	5,29
2011	15.991.619	52,85	13.399.200	44,29	865.571	2,86	30.256.390	100,00	1.721.316	31.977.706	94,62	5,38
2012	16.566.528	52,04	14.310.120	44,95	957.483	3,01	31.834.131	100,00	1.711.348	33.545.479	94,90	5,10
2013	17.521.876	49,27	16.798.270	47,23	1.244.048	3,50	35.564.194	100,00	2.276.608	37.840.802	93,98	6,02
2014	21.894.511	48,73	21.748.708	48,41	1.283.522	2,86	44.926.741	100,00	2.271.811	47.198.552	95,19	4,81
2015	17.704.383	29,46	41.027.219	68,27	1.367.413	2,28	60.099.015	100,00	2.036.635	62.135.650	96,72	3,28
2016	21.037.683	29,23	48.972.638	68,04	1.963.383	2,73	71.973.704	100,00	1.889.018	73.862.722	97,44	2,56
2017	22.188.365	25,74	61.598.366	71,46	2.410.258	2,80	86.196.989	100,00	1.790.100	87.987.089	97,97	2,03
2018	25.806.181	25,72	70.758.076	70,52	3.774.972	3,76	100.339.229	100,00	5.302.909	105.642.138	94,98	5,02
2019	30.010.990	27,83	72.605.470	67,33	5.217.578	4,84	107.834.038	100,00	7.448.183	115.282.221	93,54	6,46
2020	34.491.676	26,80	89.248.437	69,34	4.978.472	3,87	128.718.585	100,00	5.342.677	134.061.262	96,01	3,99
2021	50.229.239	30,22	111.804.647	67,26	4.187.307	2,52	166.221.193	100,00	6.205.399	172.426.592	96,40	3,60
2022	124.630.209	38,29	198.229.811	60,91	2.588.418	0,80	325.448.438	100,00	12.216.398	337.664.836	96,38	3,62

KVNK: Kısa Vadeli Nakdi Krediler; OUVNK: Orta ve Uzun Vadeli Nakdi Krediler; TK: Takipteki Krediler; TNK: Toplam Nakdi Krediler; GNK: Gayri Nakdi Krediler; NKP: Nakdi Kredilerin Payı; GNKP: Gayri Nakdi Kredilerin Payı; Kaynak: TBB, 2023

Türkiye’de 2002 yılında 2.431 milyon TL kullanılan tarımsal kredinin %47,33’ü *Doğu Karadeniz*, %16,35’i *Ege*, %15,31’i *Akdeniz* bölgesine aittir. Ancak 2022 yılına gelindiğinde artan tarımsal kredi miktarıyla birlikte bölgelerin de kredi kullanım miktarları değişmiştir. Buna göre 2022 yılında kullanılan 251.222 milyon TL tarımsal kredinin %18,28’i *Ege*, %16,18’i *Akdeniz*, %12,14’ü *Batı Anadolu*, %10,73’ü *Orta Anadolu* ve %10,27’si *Güneydoğu Anadolu* bölgesine aittir (Çizelge 4).

Bölgelere göre tarımsal kredi kullanımı iller bazında incelendiğinde;

2002 yılında;

- Ege Bölgesi’nde; İzmir (%89,88),
- Akdeniz Bölgesi’nde; Adana (%71,93),
- Batı Anadolu Bölgesi’nde; Ankara (%63,16),
- Orta Anadolu Bölgesi’nde; Sivas (%24,61) ve Nevşehir (%20,00),
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde; Gaziantep (%74,54)
- Batı Marmara Bölgesi’nde; Edirne (%79,56),
- Doğu Marmara Bölgesi’nde; Bursa (%89,04),
- Batı Karadeniz Bölgesi’nde; Samsun (%60,27),
- Ortadoğu Anadolu Bölgesi’nde; Malatya (%79,99),
- Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde; Erzurum (%25,73) ve Kars (%20,11),
- Doğu Karadeniz Bölgesi’nde; Giresun (%97,11) tarımsal kredi kullanımında önemli olan illerdir.

Çizelge 4. Bölgelere Göre Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Ege	397	16,35	1.747	24,42	5.148	21,13	12.487	18,56	45.918	18,28
Akdeniz	372	15,31	1.445	20,19	4.603	18,89	12.095	17,98	40.642	16,18
Batı Anadolu	37	1,51	625	8,74	2.104	8,63	7.005	10,41	30.497	12,14
Orta Anadolu	32	1,33	557	7,79	2.027	8,32	6.393	9,50	26.952	10,73
Güneydoğu Anadolu	36	1,49	341	4,76	1.772	7,27	6.220	9,25	25.796	10,27
Batı Marmara	132	5,43	614	8,58	2.408	9,88	5.856	8,70	21.208	8,44
Doğu Marmara	168	6,92	712	9,96	2.057	8,44	5.256	7,81	19.556	7,78
Batı Karadeniz	73	2,99	494	6,91	1.869	7,67	4.696	6,98	18.254	7,27
Ortadoğu Anadolu	23	0,94	168	2,35	858	3,52	2.672	3,97	9.150	3,64
Kuzeydoğu Anadolu	10	0,40	203	2,84	934	3,83	3.013	4,48	8.024	3,19
Doğu Karadeniz	1.151	47,33	247	3,46	587	2,41	1.580	2,35	5.224	2,08
Toplam	2.431	100,00	7.154	100,00	24.368	100,00	67.274	100,00	251.222	100,00

Kaynak: TBB, 2023

2022 yılında ise;

- Ege Bölgesi'nde; İzmir (%29,00), Manisa (%19,41) ve Aydın (%17,46),
- Akdeniz Bölgesi'nde; Antalya (%26,39) ve Adana (%25,62),
- Batı Anadolu Bölgesi'nde; Konya (%49,50) ve Ankara (%43,54),
- Orta Anadolu Bölgesi'nde; Kayseri (%19,29), Yozgat (%15,32) ve Aksaray (%15,12),
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde; Şanlıurfa (%28,23) ve Diyarbakır (%22,18)
- Batı Marmara Bölgesi'nde; Balıkesir (%28,48),
- Doğu Marmara Bölgesi'nde; Bursa (%33,94) ve Eskişehir (21,79),
- Batı Karadeniz Bölgesi'nde; Samsun (%22,66),
- Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde; Malatya (%28,77),
- Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde; Erzurum (%27,59) ve Kars (%21,53),
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nde; Ordu (%33,36) ili tarımsal kredi kullanımında önemli illerdir.

Çizelge 5. Ege Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
İzmir	357	89,88	642	36,75	1.857	36,07	3.447	27,60	13.317	29,00
Manisa	11	2,74	289	16,55	927	18,00	2.507	20,08	8.915	19,41
Aydın	9	2,37	252	14,43	739	14,35	2.086	16,71	8.019	17,46
Denizli	6	1,49	147	8,44	504	9,79	1.355	10,85	5.044	10,98
Afyon	4	0,97	152	8,68	332	6,45	1.248	10,00	4.348	9,47
Muğla	5	1,33	126	7,20	403	7,82	888	7,11	3.404	7,41
Uşak	2	0,63	70	4,02	207	4,01	439	3,51	1.483	3,23
Kütahya	2	0,59	69	3,93	180	3,50	516	4,13	1.388	3,02
Toplam	397	100,00	1.747	100,00	5.148	100,00	12.487	100,00	45.918	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 6. Akdeniz Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Antalya	71	19,04	431	29,81	1.137	24,70	3.009	24,88	10.727	26,39
Adana	268	71,93	345	23,87	1.304	28,34	3.075	25,42	10.411	25,62
Mersin	9	2,49	262	18,11	767	16,67	2.246	18,57	7.359	18,11
Hatay	7	1,85	137	9,51	483	10,50	1.301	10,76	3.623	8,91
Kahramanmaraş	6	1,48	61	4,22	178	3,86	795	6,57	3.564	8,77
Burdur	3	0,84	84	5,80	269	5,85	589	4,87	1.932	4,75
Osmaniye	6	1,54	34	2,33	185	4,01	434	3,59	1.609	3,96
Isparta	3	0,82	92	6,34	280	6,08	648	5,35	1.418	3,49
Toplam	372	100,00	1.445	100,00	4.603	100,00	12.095	100,00	40.642	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 7. Batı Anadolu Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Konya	12	33,99	280	44,80	1.125	53,49	3.702	52,85	15.098	49,50
Ankara	23	63,16	304	48,60	823	39,14	2.832	40,43	13.279	43,54
Karaman	1	2,85	41	6,59	155	7,37	471	6,72	2.121	6,95
Toplam	37	100,00	625	100,00	2.104	100,00	7.005	100,00	30.497	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 8. Orta Anadolu Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Kayseri	4	12,45	111	19,88	428	21,12	1.373	21,47	5.200	19,29
Yozgat	3	8,94	64	11,54	301	14,87	1.007	15,75	4.129	15,32
Aksaray	3	10,20	84	15,00	275	13,56	683	10,69	4.075	15,12
Kırşehir	2	4,88	44	7,92	164	8,08	825	12,90	3.727	13,83
Sivas	8	24,61	94	16,92	315	15,54	1.079	16,88	3.175	11,78
Niğde	4	11,12	64	11,47	260	12,85	684	10,70	2.968	11,01
Nevşehir	6	20,00	45	8,08	162	8,00	434	6,78	2.113	7,84
Kırıkkale	3	7,80	51	9,19	121	5,98	309	4,84	1.565	5,81
Toplam	32	100,00	557	100,00	2.027	100,00	6.393	100,00	26.952	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 9. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Şanlıurfa	3	8,81	64	18,66	493	27,80	1.580	25,41	7.283	28,23
Diyarbakır	3	7,32	57	16,82	295	16,66	1.188	19,10	5.721	22,18
Gaziantep	27	74,54	117	34,48	400	22,60	1.674	26,91	4.797	18,59
Mardin	1	1,73	33	9,76	253	14,25	570	9,16	2.319	8,99
Adıyaman	1	3,84	38	11,19	126	7,12	517	8,31	2.249	8,72
Batman	0,43	1,17	10	3,02	55	3,11	225	3,62	1.283	4,97
Siirt	1	1,97	4	1,09	32	1,82	184	2,96	994	3,85
Şırnak	0,03	0,09	4	1,07	25	1,39	83	1,34	712	2,76
Kilis	0,19	0,53	13	3,90	93	5,25	199	3,19	440	1,70
Toplam	36	100,00	341	100,00	1.772	100,00	6.220	100,00	25.796	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 10. Batı Marmara Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Balıkesir	6	4,08	202	21,43	694	24,21	1.699	25,19	7.376	28,48
Tekirdağ	4	3,00	102	10,86	517	18,04	1.312	19,44	4.870	18,80
İstanbul	9	6,33	327	34,79	458	15,99	891	13,21	4.694	18,12
Edirne	112	79,56	133	14,17	530	18,51	1.115	16,53	3.479	13,43
Çanakkale	7	5,29	116	12,38	372	12,97	997	14,77	3.186	12,30
Kırklareli	2	1,75	60	6,38	295	10,28	733	10,86	2.297	8,87
Toplam	141	100,00	941	100,00	2.866	100,00	6.748	100,00	25.902	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 11. Doğu Marmara Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Bursa	150	89,04	264	37,06	954	46,38	2.058	39,15	6.638	33,94
Eskişehir	6	3,67	157	22,01	259	12,57	782	14,87	4.261	21,79
Sakarya	3	1,94	93	13,06	295	14,34	863	16,42	3.047	15,58
Kocaeli	2	1,46	32	4,52	149	7,25	492	9,35	1.905	9,74
Bolu	3	1,81	61	8,61	166	8,09	373	7,10	1.513	7,73
Düzce	1	0,63	29	4,01	92	4,46	361	6,86	1.137	5,81
Bilecik	2	1,19	54	7,59	91	4,40	212	4,03	658	3,36
Yalova	0	0,27	22	3,14	52	2,51	116	2,21	397	2,03
Toplam	168	100,00	712	100,00	2.057	100,00	5.256	100,00	19.556	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 12. Batı Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Samsun	44	60,27	94	18,93	463	24,77	1.081	23,02	4.136	22,66
Çorum	5	7,39	73	14,83	292	15,59	840	17,89	3.195	17,50
Tokat	3	4,29	51	10,25	285	15,24	680	14,47	3.034	16,62
Amasya	5	6,47	46	9,25	251	13,43	649	13,82	2.282	12,50
Kastamonu	3	4,18	89	17,93	241	12,90	558	11,89	2.266	12,41
Çankırı	6	8,40	78	15,69	146	7,83	440	9,38	1.614	8,84
Sinop	3	3,58	15	3,01	76	4,06	190	4,04	630	3,45
Zonguldak	1	1,60	22	4,38	62	3,30	121	2,57	456	2,50
Karabük	2	2,61	21	4,24	31	1,67	71	1,51	393	2,15
Bartın	1	1,21	7	1,49	22	1,20	67	1,42	248	1,36
Toplam	73	100,00	494	100,00	1.869	100,00	4.696	100,00	18.254	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 13. Ortadoğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Malatya	18	79,99	79	47,11	301	35,02	862	32,28	2.633	28,77
Elâzığ	1	4,52	26	15,40	145	16,90	373	13,95	1.710	18,68
Van	0,205	0,90	18	10,66	94	10,97	372	13,92	1.260	13,77
Bitlis	1	3,91	17	9,92	142	16,60	345	12,90	1.104	12,07
Muş	1,808	7,94	14	8,36	82	9,58	386	14,46	1.061	11,60
Tunceli	0,378	1,66	6	3,74	42	4,84	126	4,71	615	6,73
Bingöl	0,245	1,08	3	2,04	37	4,36	134	5,02	441	4,82
Hakkâri	0,003	0,01	5	2,78	15	1,74	74	2,78	326	3,56
Toplam	23	100,00	168	100,00	858	100,00	2.672	100,00	9.150	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 14. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Erzurum	2	25,73	55	26,94	307	32,82	868	28,80	2.214	27,59
Kars	2	20,11	53	26,08	241	25,78	627	20,82	1.728	21,53
Erzincan	2	18,44	27	13,07	90	9,68	344	11,41	1.202	14,98
Ardahan	0	2,08	32	15,62	111	11,86	441	14,64	1.018	12,69
Ağrı	1	9,53	7	3,61	72	7,67	291	9,65	791	9,86
İğdır	1	11,62	15	7,23	69	7,36	322	10,70	652	8,13
Bayburt	1	12,48	15	7,46	45	4,83	120	3,98	419	5,22
Toplam	10	100,00	203	100,00	934	100,00	3.013	100,00	8.024	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Çizelge 15. Doğu Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Kredi Kullanımı (Milyon TL)

	2002		2007		2012		2017		2022	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Ordu	7	0,64	88	35,74	217	36,96	607	38,39	1.743	33,36
Trabzon	2	0,20	40	16,29	102	17,32	260	16,44	1.028	19,67
Giresun	1.117	97,11	56	22,48	93	15,90	349	22,06	975	18,66
Artvin	2	0,14	19	7,79	50	8,55	136	8,57	572	10,95
Gümüşhane	1	0,06	28	11,36	71	12,03	150	9,50	492	9,42
Rize	21	1,84	16	6,33	54	9,25	79	5,02	415	7,93
Toplam	1.151	100,00	247	100,00	587	100,00	1.580	100,00	5.224	100,00

Kaynak: TBB, 2023

Sonuç

Tarım sektörü toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendiren vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Ancak tarım kendine has özelliklerinden dolayı diğer sektörlerle göre kârlılık bakımından bazı olumsuzluklara sahiptir. Bu olumsuzluklar üretimde dalgalanmalara ve bunun doğal bir sonucu olarak da fiyatlarda dalgalanmalara neden olabilmektedir. Fiyatlarda meydana gelen dalgalanmalar ise üreticilerin gelirlerinde belirsizlikler yaratırken, işletmelerin sermaye yetersizliği, uzun vadeli planlama ve finansman sorunlarını sıkça yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşanan sorunlar tarım işletmelerinde işletme dışı kaynaklara sıkça başvurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle tarımsal krediler işletmelerin sürdürülebilir üretim yapabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde tarımsal faaliyette bulunan işletmeler; kamu kredi kuruluşları, tarım kredi kooperatifleri, özel kredi kuruluşları, merkez bankaları gibi teşkilatlanmış kredi kaynaklarından ya da aracı, tüccar, esnaf, akraba, arkadaş, tefeci gibi teşkilatlanmamış kredi kaynaklarından ihtiyaç duydukları krediyi temin etmektedirler.

Türkiye’de kullanılan tarımsal kredi miktarı yıllar itibariyle artış göstermiştir. Üreticilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili girdi temini ve tarımsal üretime yönelik ihtiyaç duydukları kısa vadeli krediler ve tarım işletmelerinin gelişimi ve teknolojik tarım işletmelerinin oluşturulmasına yönelik orta ve uzun vadeli kredilerin oranı son yıllarda birbirine yaklaşmıştır.

Ülkemizde tarımsal krediler en çok Ege ve Akdeniz bölgelerinde kullanılmaktadır. Ege Bölgesi’nde; *İzmir*, Akdeniz Bölgesi’nde; *Antalya*, Batı Anadolu Bölgesi’nde; *Konya*, Orta Anadolu Bölgesi’nde; *Kayseri*, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde; *Şanlıurfa*, Batı Marmara Bölgesi’nde; *Balıkesir*, Doğu Marmara Bölgesi’nde; *Bursa*, Batı Karadeniz Bölgesi’nde; *Samsun*, Ortadoğu Anadolu Bölgesi’nde; *Malatya*, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde; *Erzurum*, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde; *Ordu* ön plana çıkmaktadır. Kredi miktarları il bazında değerlendirildiğinde ise en çok tarımsal kredi kullanan iller Konya, İzmir, Ankara ve Antalya’dır.

Ülkemizde tarım işletmelerinin küçük ve dağınık yapıda olmaları, ölçek ekonomisi yapısından uzak olmaları kredinin izleme ve değerlendirilmesinde sorun oluşturabilmektedir. Ayrıca tarımsal kredi değerlendirmelerinde üretici verilerindeki yanlışlıklar ve hatalardan dolayı, üretici verilerini kullanan bankaların da değerlendirme sistemleri yanlış sonuç verebilmektedir. Buna bağlı olarak taleplerin zamanında, doğru olarak ve uygun miktarda belirlenememesi yanlış kredilendirmeye sebep olabilmektedir. Kredi kaynakları işletme ve yatırım sürecinde doğru ve etkin kullanılamamaktadır. Krediden beklenen etkinliğin sağlanamaması, bunun yanında kredilerin amaç dışı kullanılarak kaynak etkinliğinin azalması üretimi ve çiftçi gelir düzeyini olumsuz etkilemektedir.

Yaşanan sorunlar karşısında üretici verilerinin düzgün oluşturulması için gerekli alt yapının oluşturulması ya da iyileştirilmesi, çiftçi ve bankalar arasındaki iletişim ağının güçlendirilmesi, kredilerin amacına uygun kullanımının sağlanmasına yönelik mevzuat değişikliğinin yapılması ve izleme-değerlendirmenin kontrollü yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Adıgüzel Ö. 2006. Tokat İli Turhal İlçesi Tarım İşletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.
- Anonim1. 2008. T.C. Ziraat Bankası. <http://www.ziraat.com.tr/tr/bankamiz/tanitim/tarihce> [Accessed: 21.12.2008]
- Başaran B, Atik VT, Güngör G. 2016. Türkiye’de Tarımsal Kredi Kaynakları ve Kredilerde Denetim Sorunu. 12. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs 2016, Isparta, ss: 1723-1732.
- Bülbül M. 2006. Tarımsal İşletmelerin Finansmanı. Ankara Üniversitesi Basımevi. Yayın No: 1549. ISBN: 975-482-705-2
- Civan O. 2021. Tarım Sektörünün Finansmanında Kooperatiflerin Rolü: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye.

- Çetin B. 2020. Tarımsal Finansman. Nobel Yayın Dağıtım.
- DPT, 1963. Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl), 1963-1967. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 1967. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- DPT, 1972. Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 1979. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 1984. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- DPT, 1989. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 1995. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 2000. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, 2013. Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- DPT, 2019. 100. Yıl Türkiye Planı, On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
- Güzel A. 2023. Antalya İlinde Turunçgil Üretiminde Kredi Kullanımı ve Finansman Riski Yönetiminin Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye.
- İnan H. 2008. Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın No: 2008-73.
- İnan İH. 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. İdeal Kültür Yayıncılık. ISBN: 978-6055729677
- Karacan AR. 1991. Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. Yayın No: 498.
- Kazancı M. 2010. Tarımsal İşletmelerin Finansmanı ve Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans/Bankacılık Anabilim Dalı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Milojević I, Ćurčić M. 2017. Role of the Budget in Financing of Agriculture. Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Realization with the Danube Region. Belgrade, Serbia. ISBN 978-86-6269-056-2
- Mülayim ZG. 2003. Kooperatifçilik. Yetkin Yayınları.
- Özçelik A, Güneş E, Artukoğlu, MM. 2005. Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları. Türkiye Ziraat Mühendisleri VI. Teknik Kongresi. 3-7 Ocak 2005, Ankara, pp: 961-985.
- Özkaya T, Oyan O, Işın F, Uzman A. 2001. Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü-Bugünü-Geleceği. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları. Yayın No: 208
- Öztürk İ. 2013. Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Kredilendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Parasız İ. 2007. Finansal Kurumlar ve Piyasalar. Ezgi Kitabevi. ISBN: 978-9758606597.
- Pejanović R, Radović G. 2013. Agrarian Budget as a Factor of Regional and Rural Development of the Republic of Serbia. XVIII Scientific Meeting: Regional Development and Demographic Trends of Southeastern European Countries; 21 Jun 2013, pp: 241-252.
- Rad ST, Aydoğdu C. 2019. Tarımsal Finansman: Mersin İlinde Tarımsal Kredi Kullanımı. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 5(2): 58-67.
- Semerci A. 2021. Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanım Durumunun Analizi. Türk ve Doğa Bilimleri Dergisi, 8(2): 396-410. DOI: <https://doi.org/10.30910/turkjans.860909>
- Taşkıran R. 2011. Türkiye’de Tarımsal Kredi Politikaları Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İşletme Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- TBB, 2023. Türkiye Bankalar Birliği. <https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php/> [Accessed: 27.08.2023]
- Ünlüer M. 2014. Eskişehir İli Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Ekonomik Analizi. Doktora Tezi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Yılmaz MK. 2008. Dünyada ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık Finans Anabilim Dalı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Yola E. 2019. Türkiye Bankacılık Sektöründe Tarımsal Krediler ve Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

